

بسمه تعالی

تاریخ لباس ۱

ریحانه سادات نیلی

جلسه پنجم

جمع بندی کلی لباس و پوشاک ایرانیان در دوره ی ایران باستان:

از بررسی عقاید و آرای نویسندگان پیرامون هنر ایران باستان میتوان چنین نتیجه گرفت که ایرانیان در صنعت نساجی (پارچه بافی) و فن دوخت و دوزلباس در مقام والایی قرار داشتند. چنانچه ویل دورانت بافندگی و دوزندگی را دو هنر مطرح ایرانی از گذشته های دور میدانند که مردم ایران در آنها تخصص و مهارت به سزایی داشتند.

از بررسی لباس و پوشاک دوره ماد، هخامنشی، اشکانی و ساسانی بر می آید، آن است که ایرانیان به زیبایی، وقار و تناسب البسه و پوشاک و حتی رنگ آن توجه زیادی داشته اند، تنوع کلاه ها در دوره های ماد و هخامنشی، تنوع پیراهن بانوان در دوره اشکانی، تنوع و تعدد فوق العاده ی پیراهن و قبا ی مردان در دوره ساسانی، همه و همه نشانه هایی از ذوق و سلیقه ی مردم و در عین حال مهارت و خلاقیت صاحبان تخصص در زمینه لباس و پوشاک در تهیه و ارایه کارهای جالب و زیبا بوده است. از نکات بسیار جالب توجه در البسه و پوشاک مردان و زنان ایران باستان، الگوهای زیبا، رودوزیهای چشم نواز و قشنگ و انتخاب رنگهایی بسیار جذاب بوده که با خصوصیات اقلیمی ایران هماهنگ است مانند رنگ آبی ایرانی در دوره هخامنشی و ساسانی برای پیراهن و شلوار که نشان آبی خوش رنگ و بسیار زیبای آسمان ایران به وقت غروب و آغاز شب دارد که هنوز هم میتوان این رنگ آبی فوق العاده قشنگ را در شب های پرستاره ی کرمان مشاهده کرد.

باید به این نکته هم توجه داشت که در البسه و پوشاک دوران های مذکور هرگز نشانی از برهنگی مشاهده نمیکنیم و همه ی لباس ها از وقار و متانت کافی برخوردار و ضمناً دارای پوشش کامل در ناحیه ی سر است و حجاب در آن به نحو خوبی رعایت شده است. همچنین زنان در دوره اشکانی و ساسانی از نوع چادر هم برای پوشش سر استفاده میکردند.

از این رو لباس و پوشاک دوران ایران باستان، الگویی برای لباس های دوران پس از ظهور اسلام است.

دوران سلجوقی (۴۳۲-۵۲۲)

سلجوقیان از جانب بخارا بعد از به قدرت رسیدن به طرف ایران سرازیر شدند، نیاکان سلسله سلجوقی همگی طرفدار خلفای عباسی بودند و در هنر و رشته های دیگر ترقی نمودند که بزرگترین امپراطوری آن زمان را تشکیل دادند.

سلجوقیان ابتدا بر خراسان تسلط یافتند. اولین پادشاه سلسله طغرل بود که وزیری کاردان به نام عمید الملک کندری داشت.

در زمان سلطنت سلجوقیان جنبش اسماعیلیه به وقوع پیوست. از پادشاه معروف این سلسله میتوان از آلب ارسلان و ملکشاه نام برد. کریستی ویلسن در کتاب تاریخ صنایع ایران می نویسد: دوره سلجوقیان از ادواری بود که اشکال و رنگهای جدید و لباسهای نو ظاهر گردیده است.

صنعت پارچه بافی در این دوره به شکوفایی تازه ای رسید. یکی از پارچه های معروف در این زمان پارچه ای است که از دو رنگ مختلف بافته شده است به گونه ای که گاهی یک نقش و در نور نقش دیگر رو می آمده است. طرح و نقش حیوانات و پرندگان و خطوط کوفی با رنگهای سبز و سفید روی پارچه هایی با زمینه طلایی قرمز یا قهوه ای در این نوع پارچه های باقی مانده دیده شده است.

هنر اسلامی

هنر در سالهای اول تمدن اسلامی منحصر به معماری و سفالگری و زری بافی بوده است و بعدها به تدریج مسلمانان اشکال و رسوم هنری شرقی را اقتباس کردند و به سلیقه خود آنرا تغییر دادند.

تزیینات معماری در دوران سلجوقی:

در آغاز حکومت سلجوقیان در معماری و ابنیه تاریخی خطوط ساده و رومی های نوک دار مورد توجه قرار گرفت که بعدها میل به استفاده از تزیینات فزونی گرفت. تمام فضای سقف های ابنیه گاهی گچ کاری های مقرنس میشد.

عامل جدیدی که در معماری سلجوقیان یافت میشود استفاده از آجر لعابدار و کاشی است که در داخل و خارج ساختمان مصرف شده است.

مهمترین مرکز تولید کاشی شهر کاشان بوده است که از آنجا کاشی های رنگی بدور ترین نقاط خاورمیانه ارسال میشده است. رنگهای رایج در آن دوران برای کاشیها عبارتند از سیاه آبی سیر و آبی روشن. بهترین نمونه این نوع کاشی کاری محراب مسجد میدان کاشان است که به ارتفاع سه متر بوده و در موزه دولتی برلن شرقی نگهداری میشود.

سفالگری و فلز کاری از هنرهای خاص دوره سلجوقی می باشد و در ساختن ظروف از طلا و نقره استفاده میشده است.

معماری:

معماری سلجوقی موقر و نیرو مند و دارای ساختار بغرنج بود ولی اینهمه نه ناگهانی بود و نه تصادفی بلکه تجلی متعالی یک رستاخیز ایرانی بود که با سامانیان آغاز شد. این رستاخیز در زمان سلجوقیان به اوج خود رسید. از آثار معماری در این دوره آرامگاه سلطان سنجر در مرو را نام برد که این آرامگاه دارای نقشه مستطیل میباشد که دارای دو گنبد دو لایه می باشد. ساختمان گنبد از دو لایه یکی در خارج که از بیرون دیده میشود و دیگری لایه ایست چون سقف کاذب که از زیر گنبد به چشم میخورد.

پوشاک در دوره سلجوقیان:

از نقوش برجسته گچی متعلق به ریمربوط به سده ششم هجری می توان چنین پی برد که

مردی است نشسته که قبایی جلو باز پوشیده و بر روی دست او نقش بازوبند تزیین شده و بر لب آستین نیز حاشیه دوزی شده است موی بند یا نوار که وسط آن نقش تزیینی وجود دارد بر بالای پیشانی استوار است در هر حال قباها اکثرا از نوع جلو باز و یقه مایل که از سده های قبل بیادگار مانده بسیار رواج داشته است.

نقش دیگری که در روی ظرف نقره کوب خراسان دیده شده مردی را بامشخصات زیر نشان می دهد.

مردی نشسته عمامه ای بر سر دارد و قبایی پوشیده که یقه آن به صورت سه گوش است و بر آستین نقش بازوبند دارد و بر دم آستین نیز حاشیه دوزی شده است.

نقش دیگری که مربوط به سده هفتم میباشد بسیار معتبر است

این طرح مردی را چهار زانو نشسته نشان میدهد. قبایی از نوع یقه مایل با آستین منقش به بازوبند و دم آستین، حاشیه دار و کمر بند مزین به گردیها به کمرش بسته دور یقه و گردنش حاشیه دارد. بالا پوشی آستین کوتاه بالبه پوست دوزی شده به تن داده در پایین دامن قبا در قسمت شلوار رکابی دیده میشود که به نظر میرسد شلوار رکابدار بوده است.

قبا:

در این دوره بیشتر از قباهای یقه مایل جلو باز با آستین بلند و یقه حاشیه دار بوده و همچنین نقش بازو بند روی آن دیده شده و دم آستین و دور دامنها حاشیه دار بوده است.